

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΣΕ ΣΧΗΜΑ «Κ» ΚΑΙ ΜΕ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, ΟΡΙΑ, ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ & ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ
ΜΕΤΑ-ΠΑΝΔΗΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Κύκλος Οικονομικής & Κοινωνικής Ανάλυσης ΕΝΑ

ΣΕ ΣΧΗΜΑ «Κ» ΚΑΙ ΜΕ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ Η ΑΝΑΚΑΜΨΗ

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, ΟΡΙΑ, ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ & ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ
ΜΕΤΑ-ΠΑΝΔΗΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Κύκλος Οικονομικής & Κοινωνικής Ανάλυσης ΕΝΑ
Επικεφαλής Μελέτης: Γιάννης Ευσταθόπουλος

Οκτώβριος 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η ταχύτερη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας και το σενάριο «V».....	09
2. Όρια της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής.....	11
3. Σχετικά με την επανεμφάνιση των «δίδυμων ελλειμμάτων».....	12
3.1 Προς έναν νέο αναπτυξιακό κύκλο υψηλής έντασης εισαγωγών;.....	12
3.2 Σχετικά με την εφικτότητα της δημοσιονομικής προσαρμογής.....	15
4. Πληθωρισμός: οικονομικές & κοινωνικές επιπτώσεις.....	16
4.1 Οικονομικές επιπτώσεις και ο ρόλος του εγχώριου ενεργειακού μοντέλου.....	16
4.2 Κοινωνικές επιπτώσεις: κατώτατος μισθός - εργαζόμενοι φτωχοί - υλική αποστέρηση.....	18
5. Μείωση μη εξυπηρετούμενων δανείων αλλά διατήρηση της πίεσης που υφίστανται οι οφειλέτες.....	20
6. Νέες μορφές οικονομικού & εργασιακού δυισμού.....	21
6.1 Απόκλιση μεταξύ κερδοφορίας και εισοδημάτων από εξαρτώμενη εργασία	21
6.2 Επιχειρηματικός τομέας: αντιφάσεις και μεγέθυνση των φαινομένων οικονομικού δυισμού.....	22
7. Αντί επιλόγου: κίνδυνοι & προκλήσεις της επόμενης ημέρας.....	25
8. Βασικές Πηγές.....	27

ΣΥΝΟΨΗ

1. Η ανακοίνωση προ εβδομάδων των στοιχείων για την ανάκαμψη στο 2ο τρίμηνο του 2021 επανάφερε στη δημόσια συζήτηση την ανάκαμψη τύπου «V» ως το βασικό σενάριο εξόδου της ελληνικής οικονομίας από την υγειονομική κρίση, οδηγώντας σε αναθεώρηση προς τα πάνω των προβλέψεων για το ρυθμό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας για το 2021 (βλ. και τη σχετική αναθεώρηση στο Προσχέδιο Προϋπολογισμού 2022). Οι προαναφερθείσες εξελίξεις προκάλεσαν ένα κλίμα ευφορίας σε επίσημους εγχώριους και διεθνείς θεσμούς, καθώς και αναλυτές, θεωρώντας τις προεξοφτούμενες εισόδους της χώρας σε μια ισχυρή επενδυτική και αναπτυξιακή φάση διάρκειας. Ευφορία που ως τώρα δε φαίνεται να έχουν κλονίσει ούτε η πρόσφατη επί τα χείρω αναθεώρηση του ΑΕΠ του 2020 (ύφεση 9% αντί για 8,2%) ούτε οι αρνητικές δυναμικές που αναπτύσσονται διεθνώς (πληθωριστικές πιέσεις, αναταραχή στην αγορά ενέργειας, διαταραχές στην εφοδιαστική αλυσίδα, γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί κ.ά.).

2. Οι έκτακτοι παράγοντες που τροφοδότησαν συνδυαστικά την ταχύτερη του αναμενόμενου οικονομική ανάκαμψη του 2ου τριμήνου, όπως η υλοποίηση αναβεβλημένων -λόγω lockdown και περιορισμών στη φυσική μετακίνηση- δαπανών, τα μέτρα στήριξης νοικοκυριών και επιχειρήσεων (ύψους 40 δισ. ευρώ για το 2020-2021), η αύξηση καταθέσεων και η θετική επίδραση των αποθεμάτων στην αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου δύσκολα θα μπορέσουν να διατηρηθούν με την ίδια ένταση τους επόμενους μήνες. Αξίζει, μάλιστα, να σημειωθεί ότι σε σύγκριση με το 1ο τρίμηνο του 2021, η κατανάλωση των νοικοκυριών μειώθηκε κατά 0,4% το 2ο τρίμηνο του τρέχοντος έτους παρά την άρση των περιοριστικών μέτρων το Μάιο του 2021. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να αποτελεί προάγγελο σταθεροποίησης της ιδιωτικής κατανάλωσης μετά την ανάκτηση των «φυσιολογικών» της επιπέδων. Η μείωση του εγχώριου δείκτη οικονομικού κλίματος το Σεπτέμβριο 2021, έπειτα από μια επτάμηνη ανοδική πορεία, φαίνεται να επιβεβαιώνει την παραπάνω τάση.

3. Κατ' επέκταση, οι ελπίδες για τη διατήρηση της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής μεταφέρονται στην αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας και στην πλήρη επανεκκίνηση της τουριστικής δραστηριότητας το 2022, του οποίου όμως η απορρόφηση, δηλαδή οι πραγματικές δαπάνες που έχουν επίπτωση στην οικονομία, για το 2021, υπολείπονται κατά πολύ των στόχων που έθεσε η κυβέρνηση τόσο κατά την κατάρτιση του προϋπολογισμού του 2021 όσο και στο ΜΠΔΣ (ημερομηνία ψήφισης 1/7/2021). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι πόροι του NGEU εκτιμάται ότι θα συνεισφέρουν σε μια αύξηση του εγχώριου ΑΕΠ μεταξύ 2,1% και 3,3% μέχρι το 2026. Παρά τον υπολογισμό αντίκτυπό τους, οι προοπτικές της ελληνικής οικονομίας στη μετα-πανδημική εποχή δεν μπορεί να επαφίονται αποκλειστικά σε αυτούς τους πόρους, γεγονός που έχει επαναφέρει στη δημόσια συζήτηση το ρόλο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ως βασικό μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας αλλά και της δημοσιονομικής βιωσιμότητας.

4. Η σημαντική αύξηση του εμπορικού ελλείμματος στο 8μηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2021 σε ετήσια βάση και η αποσταθεροποίηση των δημοσιονομικών μεγεθών της χώρας εγείρουν ανησυχίες σχετικά με την επανεμφάνιση των «δίδυμων ελλειμμάτων». Η συγκεκριμένη δυναμική αναδεικνύει εκ νέου δομικά προβλήματα της εγχώριας οικονομίας και την υψηλή ένταση εισαγωγών των αναπτυξιακών της κύκλων. Στο πλαίσιο αυτό, αναλυτές επισημαίνουν ότι το Σχέδιο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας αναμένεται να αποτελέσει παράγοντα περαιτέρω αύξησης των εισαγωγών λόγω της χαμηλής παραγωγικής επάρκειας της χώρας σε κεφαλαιουχικό εξοπλισμό. Η μείωση των εξωτερικών ελλειμμάτων της χώρας κατά την προηγούμενη δεκαετία πραγματοποιήθηκε μέσω της εσωτερικής υποτίμησης. Η προσέγγιση αυτή, που δεν αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των παραγωγικών ελλειμμάτων της εγχώριας οικονομίας, έχει ως αποτέλεσμα την επανεμφάνιση των σχετικών ανισορροπιών στο διαφαινόμενο νέο αναπτυξιακό της κύκλο. Οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η εδραίωση της εν λόγω τάσης επιτάσσουν τη χάραξη στρατηγικής παραγωγικής ανασυγκρότησης που να μην εξαντλείται σε γενικές διακηρύξεις περί αύξησης της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας. Ελλείψει ολοκληρωμένης στρατηγικής, η εξισορρόπηση των εμπορικών επιδόσεων της χώρας επαφίεται στην ανταγωνιστικότητα με βάση την τιμή των ελληνικών αγαθών και υπηρεσιών, στρατηγική στην οποία η συγκράτηση του κόστους εργασίας διαδραματίζει κεντρικό ρόλο.

5. Σε συνδυασμό με τις ανισορροπίες στο διεθνές εμπόριο, η αποσταθεροποίηση των δημοσιονομικών μεγεθών συνιστά το δεύτερο σκέλος του επανεμφανιζόμενου «δίδυμου ελλείμματος». Το σενάριο δημοσιονομικής προσαρμογής του ΜΠΔΣ 2022-2025 στηρίζεται στην υπόθεση μιας ισχυρής και συνεχούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ για μια πενταετία, με αποτέλεσμα να εκφράζονται επιφυλάξεις σχετικά με τη ρεαλιστικότητα των στόχων και παραδοχών του και ανησυχίες για τις επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης διάψευσης του εν λόγω σεναρίου, λόγω: α) της έκτασης της απαιτούμενης δημοσιονομικής προσαρμογής που καλείται να επιτύχει το ελληνικό κράτος, β) της διαφαινόμενης εξάντλησης των παραγόντων που στηρίζουν την τρέχουσα δυναμική ανάκαμψης και γ) των μεσοπρόθεσμων ή και επικείμενων μεταβολών σε ευνοϊκές σήμερα πτυχές των ευρωπαϊκών και διεθνών οικονομικών και νομισματικών συνθηκών.

6. Οι αυξήσεις στις τιμές εισαγόμενων πρώτων υλών/ενδιάμεσων αγαθών και στα μεταφορικά κόστη μετακυλίνουν στις τιμές των εγχώριων προϊόντων και υπηρεσιών πλήττοντας την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και την οικονομική ανάκαμψη συνολικότερα. Η ολιγοπωλιακή διάρθρωση αγορών όπως της ενέργειας, η εμπορευματοποίηση στρατηγικών κλάδων (ως αποτέλεσμα των ιδιωτικοποιήσεων), η υποχώρηση της άμεσης ρυθμιστικής παρέμβασης του κράτους μέσω συμμετοχών σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και η αδυναμία/υποαξιοποίηση των ρυθμιστικών αρχών και πολιτικών δυσχεραίνουν την αντιμετώπιση των πληθωριστικών πιέσεων. Ο πυρήνας ωστόσο των προβλημάτων που ανακύπτουν από την αύξηση των διεθνών τιμών της ενέργειας εδράζεται, πέρα από τους εξωτερικούς παράγοντες, στην υψηλή ενεργειακή ένταση και εξάρτηση από εισαγωγές της ελληνικής οικονομίας που την εκθέτουν δυσανάλογα στις επιπτώσεις συγκυριακών φαινομένων και κρίσεων. Τα χαρακτηριστικά του ενεργειακού μοντέλου της χώρας επιβαρύνουν δομικά το κόστος παραγωγής και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας, μειώνοντας σημαντικά την συνολικότερη ανθεκτικότητα της ελληνικής οικονομίας.

7. Η μη σύνδεση των μισθών με την εξέλιξη του πληθωρισμού (και την κερδοφορία συνολικότερα) αναμένεται να πλήξει πρωτίστως τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα, εξανεμίζοντας την πολύ μικρή αύξηση του κατώτατου μισθού που αποφασίστηκε για το 2022. Οι επιπτώσεις της ακρίβειας στην αγοραστική δύναμη και στο βιοτικό επίπεδο των νοικοκυριών θέτουν συνολικότερα εν αμφιβόλω τη διατηρησιμότητα της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής. Η αύξηση του πληθωρισμού αναμένεται να έχει δυσανάλογη επίπτωση σε σύγκριση με το πραγματικό της μέγεθος, γεγονός που πρέπει να αποδοθεί στις συνθήκες υλικής αποστέρησης και επισφάλειας που βιώνει ήδη ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Τυχόν παγίωση των πληθωριστικών πιέσεων αναμένεται να εξελιχθεί σε παράγοντα όξυνσης των ανισοτήτων στη βάση μιας διακριτής διαχωριστικής γραμμής που αφορά την ικανότητα των νοικοκυριών να ικανοποιήσουν -ή όχι- βασικές βιοτικές ανάγκες. Σημειώνεται ότι η εξέλιξη των συνολικών αμοιβών εξαρτημένης εργασίας υπολείπεται αισθητά της δυναμικής που παρουσιάζει η εταιρική κερδοφορία. Οι αμοιβές εξαρτώμενης εργασίας παρουσιάζουν αύξηση μόλις 1,6% περίπου μεταξύ του 2ου τριμήνου 2020 και του αντίστοιχου τριμήνου του 2021, σε αντίθεση με το άθροισμα του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος και του μεικτού εισοδήματος, που αυξήθηκε κατά 23,5%.

8. Παρά τη σημαντική μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, λόγω μεταβίβασής τους σε Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ), οι υπερχρεωμένες επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά συνεχίζουν να επωμίζονται την εξυπηρέτηση του χρέους τους. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ανάγκη πιο στενής παρακολούθησης των εξελίξεων στο πεδίο της υπερχρέωσης και ειδικότερα: α) των όρων που επιβάλλονται στους δανειολήπτες κατόπιν της μαζικής μεταβίβασης δανείων από τις τράπεζες στις ΕΔΑΔΠ (μια δυναμική που αποδίδει πλέον στις εν λόγω εταιρείες κεντρικό ρόλο στη διαχείριση της υπερχρέωσης), β) της εφαρμογής και των επιπτώσεων του νέου πτωχευτικού νόμου γ) της εξέλιξης.

9. Τα στοιχεία για τις επιχειρήσεις και την οικονομία φαίνεται να επιβεβαιώνουν έναν αυξανόμενο δυισμό της εγχώριας επιχειρηματικής βάσης και τις εντεινόμενες αντιθέσεις, λόγω πανδημίας, μεταξύ: α) μεγάλων και μικρών/ατομικών επιχειρήσεων, β) μεταξύ μεγάλων επιχειρήσεων που ανήκουν σε αναπτυσσόμενους κλάδους (ενέργεια, ψηφιακή οικονομία, υποδομές, υγεία) και σε πιο παραδοσιακούς κλάδους (εμπόριο, εστίαση, τουρισμός, πολιτισμός) και γ) μεταξύ των επιχειρήσεων με προνομιακή θέση στην ψηφιακή οικονομία και αυτών που αδυνατούν να συμμετάσχουν ικανοποιητικά σε αυτή. Η δυναμική αυτή αντανακλάται και στη σύγκριση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας κλάδο, με τους αναπτυσσόμενους κλάδους να έχουν υπερβεί τα επίπεδα δραστηριότητας του 2ου τριμήνου 2019 σε αντίθεση με τις εμπορικές και τουριστικές επιχειρήσεις και τους τομείς των τεχνών και της διασκέδασης που υπολείπονται αισθητά των σχετικών επιπέδων. Τα παραπάνω έχουν αποτυπωθεί στην έννοια της ανάκαμψης σε σχήμα «Κ» που εκδηλώνεται μέσω επίμονων κλαδικών και ενδοκλαδικών αποκλίσεων και διαρθρωτικών ανακατατάξεων κατά τη φάση της οικονομικής ανάκαμψης με σημαντικές επιπτώσεις στις ανισότητες, στη μακροχρόνια ανεργία και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εργασίας λόγω των ταχύτατων αλλαγών και νέων μορφών αποκλεισμών/ ανισοτήτων που προκαλεί παράλληλα η υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών στο σύνολο της οικονομίας (αυτοματοποίηση, τεχνητή νοημοσύνη, IoT, κ.λπ.).

10. Παρά τη δραστική αποκλιμάκωση των τελευταίων ετών, η ανισότητα στην Ελλάδα συνεχίζει να κυμαίνεται σε υψηλό επίπεδο (δείκτης gini: 31,1 το 2020). Συνολικά, η εξέλιξη της ανισότητας κατά την προηγούμενη δεκαετία διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους. Η ανισότητα αυξήθηκε δραματικά τα τρία πρώτα έτη (2010-2012) της κρίσης. Στη συνέχεια, διατηρήθηκε σε αρκετά υψηλό επίπεδο για μία περίπου πενταετία (2012-2014) και κορυφώθηκε στο 34,5 το 2014. Ακολούθησε μια πορεία ραγδαίας αποκλιμάκωσης την περίοδο 2015-2019. Το 2019, η τιμή του δείκτη gini σημείωσε ιστορικό χαμηλό (31,0) σε ό,τι αφορά την περίοδο από το 1995. Τα πρόσφατα αποτελέσματα της έρευνας εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών (EU-SILC, 2021) καταγράφουν ωστόσο μια διακοπή στην πορεία αποκλιμάκωσής της.

11. Ανεξάρτητα από την ένταση της ανάκαμψης των επόμενων ετών, καταγράφεται σήμερα μια σειρά από δεδομένα και τάσεις που ενέχουν τον κίνδυνο ο διαφαινόμενος νέος αναπτυξιακός κύκλος της ελληνικής οικονομίας να χαρακτηριστεί από διεύρυνση των ανισοτήτων και ασύμμετρες συνολικότερα καταστάσεις. Μεταξύ αυτών των αντιθέσεων, ξεχωρίζουν:

- **Η μη σύνδεση των μισθών** με την εξέλιξη του πληθωρισμού και της κερδοφορίας συνολικότερα, και η επιμονή σε πολιτικές απορρύθμισης της αγοράς εργασίας ως κατεξοχήν διαύλου ενίσχυσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων με στόχο και τη μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.
- **Ο αυξανόμενος ενδοκλαδικός και διακλαδικός δυσισμός** στον επιχειρηματικό τομέα και ο διαφαινόμενος κίνδυνος άνισης διάχυσης του οφέλους από το Ταμείο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας κυρίως προς τις ΜΜΕ.
- **Ο κίνδυνος να μην επιβεβαιωθεί το σενάριο** υψηλής και συνεχούς μεγέθυνσης του ΜΠΔΣ 2022-2025, με αποτέλεσμα η δημοσιονομική προσαρμογή να οδηγήσει -λόγω της έκτασης των τρεχουσών δημοσιονομικών ανισορροπιών- σε έναν νέο κύκλο περιοριστικών δημοσιονομικών πολιτικών -βλ. και τις προειδοποιητικές επισημάνσεις αρμόδιων κυβερνητικών παραγόντων για τα δημοσιονομικά μεγέθη- και διαρθρωτικών αλλαγών, που θα θίξουν περαιτέρω την αναδιανεμητική, επενδυτική και αναπτυξιακή πολιτική του κράτους.

12. Τέλος, είναι σαφές ότι η χρήση του ΑΕΠ και της τριμηνιαίας μεγέθυνσής του -ως αποκλειστικού δείκτη για τη μέτρηση της ευημερίας και της κοινωνικής προόδου- αδυνατεί να αναδείξει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και κρίσιμες διαστάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας που καθορίζουν την κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητά της. Στην παρούσα φάση, ακόμη και η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, δεν συνιστά από μόνη της ικανή συνθήκη για τη διασφάλιση της ισόρροπης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Η καλύτερη αξιοποίηση του ΑΕΠ επιτάσσει συνεπώς την ένταξή του σε ένα συνολικό πλαίσιο δεικτών, ικανών να καταγράψουν τις σύνθετες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ ΑΕΠ και κοινωνικής συνοχής. Θεωρητικά, το επεισόδιο της πανδημικής κρίσης θα μπορούσε να αποτελέσει μια ιστορική ευκαιρία για την αναθεώρηση των εργαλείων και πολιτικών για την ανάπτυξη. Τα πρώτα δείγματα γραφής στην Ελλάδα δυστυχώς φαίνεται να επιβεβαιώνουν όχι μόνο μια επιστροφή σε μια business-as-usual συνθήκη -παρά τις ενδείξεις που διεθνώς αναπτύσσονται σε μια κατεύθυνση που θα μπορούσε να οδηγήσει και σε αλλαγή παραδείγματος- αλλά και την επαναφορά προσεγγίσεων και πολιτικών που συντείνουν στην εμβάθυνση των εισοδηματικών και κοινωνικών ανισοτήτων και στην επανεμφάνιση ανησυχητικών οικονομικών ανισορροπιών, λίγα μόλις έτη μετά την ολοκλήρωση μιας εξαιρετικά επώδυνης για την χώρα οικονομικής κρίσης και δημοσιονομικής προσαρμογής.

1. Η ταχύτερη ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας και το σενάριο «V»

Η ταχύτερη του αναμενόμενου ανάκαμψη στο 2ο τρίμηνο του 2021 και η ανάκτηση του προ πανδημίας επιπέδου οικονομικής δραστηριότητας έχει επαναφέρει στη δημόσια συζήτηση την ανάκαμψη τύπου «V» ως το βασικό σενάριο εξόδου της ελληνικής οικονομίας από την υγειονομική κρίση, οδηγώντας σε αναθεώρηση προς τα πάνω των προβλέψεων για το ρυθμό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας για το 2021, από 3,6% (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2022-2025) σε 6,1% (Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού 2022)¹. Με βάση το προσχέδιο του Προϋπολογισμού, η σωρευτική ανάπτυξη των ετών 2021-2022 αυξάνεται στο 10,8% (0,8% υψηλότερα σε σχέση με τις προβλέψεις στο ΜΠΔΣ 2022-2025). Συνολικά, το εγχώριο προϊόν εκτιμάται ότι θα είναι αυξημένο το 2022 κατά 1,7% σε σύγκριση με το 2019². Η αύξηση του ΑΕΠ κατά 16,2% το 2ο τρίμηνο του 2021 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη χαμηλή βάση σύγκρισης (αποτέλεσμα βάσης - base effect), δηλαδή στο γεγονός ότι το 2ο τρίμηνο του 2020 το ΑΕΠ είχε υποστεί μεγάλη μείωση ύψους 13,9%. Εντούτοις, η ελληνική οικονομία σημείωσε ταχύτερο ρυθμό μεγέθυνσης το 2ο τρίμηνο του 2021 από το αναμενόμενο και επέστρεψε νωρίτερα στο επίπεδο που βρισκόταν με όρους ΑΕΠ, προ της πανδημίας. Συγκεκριμένα, το ΑΕΠ του 2ου τριμήνου του 2021 είναι υψηλότερο κατά περίπου 0,7% σε σύγκριση με το 4ο τρίμηνο του 2019 (2021Q2 vs 2019Q4). Η επίδοση αυτού του τριμήνου κατατάσσει την Ελλάδα -που το 2020 σημείωσε με βάση τα πρόσφατα αναθεωρημένα στοιχεία³ την 2^η μεγαλύτερη ύφεση στην Ε.Ε (9%)-⁴ σε ένα σύνολο 9 κρατών-μελών με υψηλότερο ΑΕΠ σε σύγκριση με πριν την εκδήλωση της πανδημικής κρίσης⁵.

¹ Αντίστοιχα, η Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης της Εθνικής Τράπεζας αναθεώρησε πρόσφατα το ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ για το 2021 από 5,7% σε 7,5% με το ΑΕΠ να ενισχύεται κατά 12% ετησίως το 3ο τρίμηνο και κατά 5,5% το 4ο τρίμηνο. Το ΚΕΠΕ προβλέπει ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ ύψους 7,9% για το 2021 και ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ 11,5% και 6,1% το 3ο και 4ο τρίμηνο του 2021 αντίστοιχα.

² Ανακοίνωση Τύπου- Υπουργείο Οικονομικών- Δήλωση του Υπουργού Οικονομικών κ. Χρήστου Σταϊκούρα και του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικών κ. Θόδωρου Σκυλακάκη για το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2022

³ Με βάση τα πρόσφατα αναθεωρημένα στοιχεία (15.10.2021), το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) του έτους 2020 σε όρους όγκου παρουσίασε μείωση κατά 9% σε σχέση με το 2019, έναντι μείωσης 8,2% που είχε ανακοινωθεί στην πρώτη εκτίμηση της ΕΛΣΤΑΤ το Μάρτιο 2021. Με βάση τα νέα στοιχεία, η Ελλάδα σημείωσε πλέον τη 2η μεγαλύτερη ύφεση στην Ε.Ε. το 2020 (5η μεγαλύτερη με βάση τα προηγούμενα στοιχεία). Ύφεση 9% γνώρισε τελικά η Ελλάδα το 2020

⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>

⁵ Βλ. σχετικά: «Υψηλότερο σε σχέση με τα προ πανδημίας επίπεδα το πραγματικό ΑΕΠ στην Ελλάδα», Eurobank Research, 7 Ημέρες Οικονομία, 17 Σεπτεμβρίου 2021, Τεύχος 388.

Σε ό,τι αφορά τις επιδόσεις του 2ου τριμήνου του 2021, πρωταγωνιστικό ρόλο στην αύξηση του ΑΕΠ είχαν η ιδιωτική κατανάλωση και οι επενδύσεις. Συγκεκριμένα, η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη παρουσίασε αύξηση κατά 12,1% σε σχέση με το 2ο τρίμηνο του 2020 και ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου αυξήθηκε κατά 37% την ίδια περίοδο. Παράλληλα, η ανεργία τον Αύγουστο του 2021 -με τα χαρακτηριστικά της εποχικότητας- σημείωσε το χαμηλότερο δεκαετίας (13,9%)⁶, αποκαλύπτοντας τη μακροχρόνια γραμμική αποκλιμάκωση του δείκτη από το υψηλότερο του Αυγούστου 2013 και έπειτα (27,6%), παραμένοντας, ωστόσο, σε σημαντικά υψηλότερο επίπεδο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (2η υψηλότερο ποσοστό ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ)⁷.

Οι προαναφερθείσες εξελίξεις προκάλεσαν ένα κλίμα ευφορίας σε επίσημους εγχώριους και διεθνείς θεσμούς, καθώς και αναλυτές, θεωρώντας τις προεξοφτούμενες εισόδους της χώρας σε μια ισχυρή επενδυτική και αναπτυξιακή φάση διαρκείας. Εντούτοις, όπως εξετάζεται στην παρούσα ανάλυση, μια σειρά από ορατά όρια και ποιοτικά χαρακτηριστικά της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής της ελληνικής οικονομίας ενδέχεται να αμβλύνουν μεσομακροπρόθεσμα την οικονομική και κοινωνική της βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα. Φορείς με ετερογενή χαρακτηριστικά, όπως τμήματα ερευνών τραπεζών, δημοσιονομικοί θεσμοί και ερευνητικά ινστιτούτα κοινωνικών εταίρων, επισημαίνουν, με μικρότερη ή μεγαλύτερη ένταση -και ο καθένας με βάση τη θεματική του εξειδίκευση- μια σειρά από αδυναμίες και κινδύνους, συμβάλλοντας σε μια πιο ολοκληρωμένη αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης και των μελλοντικών προκλήσεων.

⁶ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/>

⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_m/default/table?lang=en

⁸ «Επενδυτική έκρηξη τα επόμενα χρόνια βλέπουν οι CEO των τραπεζών», Euro2Day, 28.9.2021. “Central bank chief: Greece’s roaring rebound paves way for continued ECB support”, Politico, 20.9.2021.

2. Όρια της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής

Συνολικά, οι έκτακτοι παράγοντες που τροφοδότησαν συνδυαστικά την οικονομική ανάκαμψη, όπως η υλοποίηση αναβεβλημένων δαπανών, τα μέτρα στήριξης νοικοκυριών και επιχειρήσεων (ύψους 40 δισ. Ευρώ για το 2020-2021⁹), η αύξηση καταθέσεων και η θετική επίδραση των αποθεμάτων στην αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου δύσκολα θα μπορέσουν να διατηρηθούν με την ίδια ένταση τους επόμενους μήνες. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε σύγκριση με το 1ο τρίμηνο του 2021, η κατανάλωση των νοικοκυριών μειώθηκε κατά 0,4% το 2ο τρίμηνο του τρέχοντος έτους παρά την άρση των περιοριστικών μέτρων το Μάιο του 2021. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να αποτελεί προάγγελο σταθεροποίησης της ιδιωτικής κατανάλωσης μετά την ανάκτηση των «φυσιολογικών» της επιπέδων. Η μείωση του εγχώριου δείκτη οικονομικού κλίματος το Σεπτέμβριο 2021 στις 109,7 μονάδες από 113 μονάδες τον Αύγουστο -έπειτα από μια επτάμηνη ανοδική πορεία- φαίνεται να συγκλίνει με την παραπάνω τάση¹⁰.

Παράλληλα, το μεγαλύτερο τμήμα της ετήσιας αύξησης του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου οφείλεται στη μεταβολή των αποθεμάτων¹¹ με αποτέλεσμα η θετική τους συνεισφορά στην αύξηση του ΑΕΠ να υπολογίζεται στις 5,5 ποσοστιαίες μονάδες¹². Το γεγονός αυτό μετριάζει τη δυναμική των επενδύσεων σε βάθος χρόνου, καθώς η αύξηση των αποθεμάτων συνιστά συγκυριακό κατά βάση φαινόμενο λόγω επανεκκίνησης της οικονομικής δραστηριότητας.

Οι ελπίδες για τη διατήρηση της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής συνεπώς μεταφέρονται, εύλογα, στην αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας/Next Generation EU (NGEU) και στην πλήρη επανεκκίνηση της τουριστικής δραστηριότητας το 2022 με στόχο να αντισταθμιστεί η αναμενόμενη υποχώρηση των προαναφερθέντων παραγόντων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή

⁹ Σύμφωνα με το Προσχέδιο του Προϋπολογισμού 2022 (σελ. 46), «η συνολική αξία των παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της πανδημίας την περίοδο 2020- 2022 ανέρχεται σε 42,7 δισ. ευρώ, εκ των οποίων 23,1 δισ. ευρώ αφορούν το έτος 2020, 16,7 δισ. ευρώ το έτος 2021 και 2,9 δισ. ευρώ το 2022».

¹⁰ «Διόρθωση του δείκτη οικονομικού κλίματος τον Σεπτέμβριο 2021», 7 Ημέρες Οικονομία, 8 Οκτωβρίου 2021, Τεύχος 391, Eurobank Research.

¹¹ «Το momentum της ανάκαμψης και το στοίχημα της παραγωγικής αναδιάρθρωσης», Τάσος Αναστασάτος, insider.gr, 10.9.2021.

¹² «Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων», 10.9.2021, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, Alpha Bank.

Επιτροπή, οι πόροι του NGEU εκτιμάται ότι θα συνεισφέρουν σε μια αύξηση του εγχώριου ΑΕΠ μεταξύ 2,1% και 3,3% μέχρι το 2026¹³. Παρά τον υπολογισμό αντίκτυπό τους, είναι προφανές ότι οι προοπτικές της ελληνικής οικονομίας δεν δύνανται να επαφίονται αποκλειστικά σε αυτούς τους πόρους, γεγονός που -σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή- επαναφέρει τον ρόλο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ως βασικό μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας¹⁴.

3. Σχετικά με την επανεμφάνιση των «δίδυμων ελλειμμάτων»

Η εξέταση των επιδόσεων του 2ου τριμήνου του 2021 -όπως και των προηγούμενων τριμήνων συνολικότερα- αναδεικνύουν ή επιβεβαιώνουν την εδραίωση μιας σειράς δυναμικών που οφείλουν να ληφθούν υπόψη στην αξιολόγηση τόσο της υφιστάμενης κατάστασης όσο, κυρίως, των μεσομακροπρόθεσμων προκλήσεων και προοπτικών της ελληνικής οικονομίας.

3.1 Προς έναν νέο αναπτυξιακό κύκλο υψηλής έντασης εισαγωγών;

Η πανδημική κρίση έφερε εκ νέου στο προσκήνιο τα «δίδυμα ελλείμματα» της ελληνικής οικονομίας επαναφέροντας μνήμες της κρίσης του 2010. Σύμφωνα με την επισκόπηση για τις μακροοικονομικές ανισορροπίες της Ελλάδας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η πανδημική κρίση ανέστειλε -και εν μέρει εξάλειψε- τα αποτελέσματα της προσαρμογής των τελευταίων χρόνων¹⁶. Η επανεμφάνιση

¹³ “Analysis of the recovery and resilience plan of Greece accompanying the document proposal for a COUNCIL IMPLEMENTING DECISION on the approval of the assessment of the recovery and resilience plan for Greece”, Commission Staff Working Document, SWD/2021/155 final.

¹⁴ Ίσως για τον συγκεκριμένο λόγο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει, σε συνέχεια της ποσοτικής ανάλυσης για τον αναπτυξιακό αντίκτυπο του NGEU, τις εκτιμήσεις της για τον υψηλό αναπτυξιακό αντίκτυπο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (αυξημένο ΑΕΠ κατά 18% σε βάθος 20ετίας έναντι 1,2% για τους πόρους NGEU).

¹⁵ Βλ. ενδεικτικά: «Προβλέψεις για υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης και σταδιακής εξάλειψης των δίδυμων ελλειμμάτων στο ΜΠΔΣ 2022-2025», 7 ΗΜΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, Τεύχος 381, 25.6.2021. Eurobank Research. «Τι δείχνουν τα δίδυμα άλματα», Κ. Καλλίτσης, Καθημερινή, 12.9.2021.

¹⁶ European Commission (2020), “Alert Mechanism Report 2021”, 18.11.2020, COM(2020) 745 final. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/publications/2021-european-semester-alert-mechanism-report_en

των εν λόγω ελλειμμάτων αναγνωρίζεται και στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (Ιούνιος 2021)¹⁷.

Υπενθυμίζεται, αρχικά, ότι το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας σημείωσε σημαντική αύξηση από -2,2% του ΑΕΠ το 2019 σε -7,8% το 2020, λόγω της συρρίκνωσης του ισοζυγίου υπηρεσιών. Σε ό,τι αφορά το 2ο τρίμηνο του 2021, οι εισαγωγές και εξαγωγές αυξήθηκαν με τον ίδιο σχεδόν ρυθμό (22,5% και 22,6%, αντίστοιχα). Δεδομένου, ωστόσο, ότι οι εισαγωγές υπερβαίνουν τις εξαγωγές σε απόλυτο μέγεθος, οι καθαρές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών επέδρασαν αρνητικά στη μεταβολή του ΑΕΠ στο 2ο τρίμηνο του 2021 κατά 1,2 ποσοστιαίες μονάδες¹⁸. Η αύξηση των εισαγωγών αποδίδεται στην αύξηση των επενδύσεων (συμπεριλαμβανομένων και των αποθεμάτων), της παραγωγής και της κατανάλωσης διαρκών καταναλωτικών αγαθών σε μια συγκυρία ανάκαμψης της οικονομίας. Συνολικά, το εμπορικό έλλειμμα της ελληνικής οικονομίας στο 8μηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2021 αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά 20,4%¹⁹. Στο πλαίσιο αυτό, αρκετοί αναλυτές επισημαίνουν ότι το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αναμένεται να εξελιχθεί, σε πρώτη φάση, σε παράγοντα αύξησης των εισαγωγών λόγω της χαμηλής παραγωγικής επάρκειας της χώρας σε κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, επηρεάζοντας αφενός αρνητικά το εμπορικό έλλειμμα και μετριάζοντας, αφετέρου, το άμεσο αναπτυξιακό αποτύπωμα των σχετικών εισροών.

Η συγκεκριμένη δυναμική αναδεικνύει εκ νέου δομικά προβλήματα της εγχώριας οικονομίας και την υψηλή ένταση εισαγωγών των αναπτυξιακών της κύκλων. Η μείωση των εξωτερικών ελλειμμάτων της χώρας κατά την προηγούμενη δεκαετία πραγματοποιήθηκε μέσω της εσωτερικής υποτίμησης. Η προσέγγιση αυτή, που δεν αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των παραγωγικών ελλειμμάτων της εγχώριας οικονομίας, έχει ως αποτέλεσμα, σήμερα, την επανεμφάνιση των σχετικών ανισορροπιών στο διαφαινόμενο νέο αναπτυξιακό κύκλο.

¹⁷ «Σε αυτή τη βάση, σε πρώτη ανάγνωση η ύφεση του 2020 στην Ελλάδα προσομοιάζει σε τάξη μεγέθους με το βαθύτερο υφεσιακό σημείο της περιόδου της προηγούμενης οικονομικής κρίσης (2011-2012), με αντίστοιχη επιδείνωση των “δίδυμων ελλειμμάτων” της οικονομίας», ΜΠΔΣ 2022-2025, σελ. 23.

¹⁸ Alpha Bank, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, ό.π.

¹⁹ «Αύξηση των εξαγωγών εμπορευμάτων, αλλά και διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος στο 8μηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2021», Eurobank Research, 7 Ημέρες Οικονομία, 15 Οκτωβρίου 2021, Τεύχος 392.

Οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η εδραίωση της εν λόγω τάσης επιτάσσουν συνεπώς τη χάραξη στρατηγικής παραγωγικής ανασυγκρότησης που να μην εξαντλείται σε γενικές διακηρύξεις περί αύξησης της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας. **Παράλληλα, η στρατηγική αυτή** οφείλει να εξισορροπηθεί αφιερώνοντας εξίσου μεγάλη σημασία στη μείωση των εισαγωγών:

- **με την ανάπτυξη εγχώριων κλάδων** στους οποίους παρατηρούνται επίμονα ελλείμματα και για τους οποίους διακρίνονται ρεαλιστικές προοπτικές υποκατάστασης εισαγωγών ή/και που συνδέονται με το στόχο ανάκτησης επιπέδων παραγωγικής επάρκειας/κυριαρχίας σε στρατηγικούς τομείς (π.χ. κλάδος τεχνολογικού εξοπλισμού, αγροτικός τομέας²⁰, υγειονομικός εξοπλισμός)
- **με τη μείωση των αναγκών σε εισαγωγές** μέσω της δραστηκής μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας²¹ που θα αποφέρει η ριζική αναδιοργάνωση των παραγωγικών, καταναλωτικών και μεταφορικών πρακτικών της ελληνικής οικονομίας στην κατεύθυνση της κλιματικής ουδετερότητας.

Στην παρούσα φάση, δεν έχουν αποσαφηνιστεί οι παράγοντες που θα συντείνουν στην προβλεπόμενη μείωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (οι εκτιμήσεις του Δ.Ν.Τ για παράδειγμα τοποθετούν το έλλειμμα στο 3,4% του ΑΕΠ το 2026²²) πέραν της αναμενόμενης αύξησης των τουριστικών εσόδων. Ελλείψει ολοκληρωμένης στρατηγικής, η εξισορρόπηση των εμπορικών επιδόσεων της χώρας επαφίεται στην ανταγωνιστικότητα με βάση την τιμή των ελληνικών αγαθών και υπηρεσιών, στρατηγική στην οποία εντάσσεται πρωτίστως η συγκράτηση του κόστους εργασίας.

²⁰ «Για μια βιώσιμη, δίκαιη & ανθεκτική οικονομία στη μετα-covid19 εποχή (II): Η συμβολή και το μέλλον του αγροδιατροφικού τομέα», Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης ΕΝΑ, Huffington Post, 26.8.2020.

²¹ «Για μια βιώσιμη, δίκαιη & ανθεκτική οικονομία στη μετα-covid19 εποχή (III): Η συμβολή και το μέλλον του ενεργειακού τομέα», Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης ΕΝΑ, Huffington Post, 2.9.2020.

²² “World Economic Outlook”, IMF, October 2021.

3.2 Σχετικά με την εφικτότητα της δημοσιονομικής προσαρμογής

Σε συνδυασμό με τις ανισορροπίες στο διεθνές εμπόριο, η αποσταθεροποίηση των δημοσιονομικών μεγεθών συνιστά το δεύτερο σκέλος του επανεμφανιζόμενου «δίδυμου ελλείμματος». Η Ελλάδα σημείωσε το 2020 τη μεγαλύτερη επιδείνωση πρωτογενούς ισοζυγίου²³ (από πλεόνασμα 4,1% του ΑΕΠ σε έλλειμμα 6,7% του ΑΕΠ) και τη μεγαλύτερη αύξηση του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωζώνης. Συγκεκριμένα, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά 25 ποσοστιαίες μονάδες, από 180.5% του ΑΕΠ το 2019 σε 205.6% το 2020.

Στο πλαίσιο αυτό, το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2022-2025 (ΜΠΔΣ 2022-2025) επιδιώκει την αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας στηριζόμενο σε μια υπόθεση ισχυρής και αδιάληπτης μεγέθυνσης του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3% στην πενταετία 2021-2025, το οποίο αντιστοιχεί σε μια σωρευτική αύξηση του ΑΕΠ κατά 23,5%. Πρόσφατες αναλύσεις φαίνεται να ενστερνίζονται την εφικτότητα του εν λόγω σεναρίου με βάση τη δυναμική της εξέλιξης του ΑΕΠ το 2ο τρίμηνο του 2021²⁴. Ειδικότερα, η ισχυρότερη από το αναμενόμενο άνοδος της οικονομικής δραστηριότητας εκτιμάται ότι θα μειώσει το πρωτογενές έλλειμμα ενισχύοντας τα τρέχοντα έσοδα από φόρους συναλλαγών, καθώς και τα προσδοκώμενα έσοδα του Δημοσίου από τις εκκαθαρίσεις εισοδημάτων του 2021 κατά το 2022. Μάλιστα, η εν λόγω δυναμική εκτιμάται ότι διαμόρφωσε και τις ευνοϊκές δημοσιονομικές συνθήκες για την ανακοίνωση διατήρησης ή και εισαγωγής νέων επεκτατικών μέτρων ύψους 3,5 δισ. ευρώ στη ΔΕΘ για το 2021 και 2022.

Αν και το σενάριο του ΜΠΔΣ 2022-2025 δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων, έχουν εντούτοις εκφραστεί επιφυλάξεις σχετικά με τη ρεαλιστικότητα των στόχων και παραδοχών του λόγω των ανισορροπιών και άνισων χαρακτηριστικών της τρέχουσας αναπτυξιακής δυναμικής, που υπονομεύουν τη διατηρησιμότητά της, καθώς και συνολικότερα ερωτήματα

²³Όπως σημειώνει το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ στην Ετήσια Έκθεση 2021: «Το πρωτογενές αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης έκλεισε το 2020 με έλλειμμα της τάξης του 6,7% του ΑΕΠ (Διάγραμμα 2.1). Αν και το μέγεθος αυτό του ελλείμματος υπερβαίνει κατά μία μόλις ποσοστιαία μονάδα τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, η χώρα μας, δεδομένου του υπερπλεονάσματος το 2019, κατέγραψε πέρυσι τη μεγαλύτερη επιδείνωση του πρωτογενούς ισοζυγίου με την προσαρμογή να αγγίζει τις 10,8 ποσοστιαίες μονάδες». «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», Ετήσια Έκθεση 2021, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 11.6.2021.

²⁴ Εθνική Τράπεζα, ό.π.

σχετικά με τις επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης διάψευσής του. Ειπωμένο διαφορετικά, το απευκταίο σενάριο εισόδου σε μια νέα φάση λιτότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής, όσο μακρινό και αν φαίνεται σήμερα, δεν μπορεί να αποκλειστεί λαμβάνοντας υπόψη αφενός το μέγεθος της προσαρμογής που καλείται να πετύχει το ελληνικό κράτος και τη διαφαινόμενη εξάντληση των παραγόντων που στηρίζουν την τρέχουσα δυναμική ανάκαμψης, και αφετέρου τις μεσοπρόθεσμες ή και επικείμενες μεταβολές των ευνοϊκών σήμερα διεθνών οικονομικών και νομισματικών συνθηκών. Στο πλαίσιο αυτό, άξιο αναφοράς είναι ότι πρόσφατες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιλαμβάνουν αναφορές σχετικά με το ότι η πανδημία έχει εν μέρει ακυρώσει τα «κέρδη» των προγραμμάτων προσαρμογής καθώς και για την ανάγκη ολοκλήρωσης και εμβάθυνσης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων της συγκεκριμένης περιόδου.

4. Πληθωρισμός: οικονομικές & κοινωνικές επιπτώσεις

Αν και οι απόψεις σε διεθνές επίπεδο για την ένταση και διάρκεια των πληθωριστικών πιέσεων δίστανται, τυχόν διατήρηση της εν λόγω δυναμικής ενέχει σημαντικούς κινδύνους. Όπως εξετάζεται στη συνέχεια, η επανεμφάνιση του πληθωρισμού κατέδειξε την αδυναμία ενός σημαντικού αριθμού νοικοκυριών να καλύψουν βασικές βιοτικές τους ανάγκες. Οι επιπτώσεις του πληθωρισμού μπορούν να διακριθούν σε επιπτώσεις οικονομικής και κοινωνικής φύσης.

4.1 Οικονομικές επιπτώσεις και ο ρόλος του εγχώριου ενεργειακού μοντέλου

Σε ό,τι αφορά τις οικονομικές επιπτώσεις, οι αυξήσεις στις τιμές εισαγόμενων πρώτων υλών/ενδιάμεσων αγαθών και στα μεταφορικά κόστη μετακλύονται στις τιμές των εγχώριων προϊόντων και υπηρεσιών πλήττοντας την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων (λόγω της υψηλής ενεργειακής έντασης και εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας σε σύγκριση με άλλες οικονομίες), την αγοραστική δύναμη

²⁵ Στην Ευρώπη, η ρήτρα γενικής διαφυγής του Συμφώνου Σταθερότητας & Ανάπτυξης αναμένεται να αδρανοποιηθεί το 2023, ενώ το Πρόγραμμα Αγοράς Στοιχείων Ενεργητικού λόγω της Πανδημίας (PEPP) της ΕΚΤ ολοκληρώνεται τυπικά τον Μάρτιο του 2022. Στις ΗΠΑ, ο Πρόεδρος του ΔΣ της FED Jerome Powell προανήγγειλε στις 27/8/2021 τη σταδιακή μείωση των αγορών ομολόγων της FED από το τρέχον έτος.

των νοικοκυριών και την οικονομική ανάκαμψη συνολικότερα. Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό επιχειρήσεων που δηλώνει ότι αύξησε ή θα αυξήσει τις τιμές τους καταγράφει ιστορικό υψηλό σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα²⁶.

Οι αυξήσεις τιμών σε εισαγόμενα αγαθά είναι πολύ πιθανό να ενισχυθούν από δύο εγχώριους παράγοντες:

- **αφενός** από την εκδήλωση των στρεβλώσεων που χαρακτηρίζουν τις εγχώριες αγορές (ολιγοπωλιακή διάρθρωση αγορών όπως της ενέργειας, εμπορευματοποίηση κλάδων ως αποτέλεσμα των ιδιωτικοποιήσεων και υποχώρηση της άμεσης ρυθμιστικής παρέμβασης του κράτους μέσω συμμετοχών σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας²⁷)
- **αφετέρου** λόγω του ελλείμματος που καταγράφεται σε επίπεδο άσκησης πολιτικής και σε ρυθμιστικό επίπεδο για την αναχαίτιση του πληθωρισμού και την καταπολέμηση στρεβλώσεων στις αγορές (απουσία δημόσιων πολιτικών, ανεπάρκεια ρυθμιστικών αρχών και φορέων).

Πέραν των ανωτέρω παραγόντων, είναι γεγονός ότι ο πυρήνας των προβλημάτων που ανακύπτουν από την ανατίμηση των διεθνών τιμών της ενέργειας έγκειται στην υψηλή ενεργειακή ένταση και εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας, συνθήκες οι οποίες την εκθέτουν δυσανάλογα στις επιπτώσεις συγκυριακών φαινομένων και κρίσεων. Ενδεικτικά, η ελληνική οικονομία παρουσιάζει σημαντική υστέρηση σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ-28 και της ευρωζώνης σε ό,τι αφορά: α) την εξάρτηση από εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων (+28,1% έναντι της ΕΕ-28 το 2019²⁸), β) την ενεργειακή παραγωγικότητα (χαμηλότερη παραγωγικότητα κατά 16,6% έναντι της ΕΕ-28 το 2019²⁹), γ) την ενεργειακή ένταση της οικονομίας (+38,1% έναντι της ΕΕ-28 το 2017³⁰). Το ενεργειακό μοντέλο της χώρας διέπεται, συνεπώς, από υψηλή εξάρτηση από εισαγωγές και ενεργειακή σπατάλη, χαρακτηριστικά που μεταφράζονται σε

²⁶ «Εξαμηνιαία αποτύπωση οικονομικού κλίματος στις μικρές επιχειρήσεις - Ιούλιος 2021», ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ, 9.9.2021.

²⁷ Eustathopoulos, Y., Lampropoulou M., (2018) 'Nationalisation - Privatisation: beyond the «either/or» dilemma. Towards the emergence of mixed regulation patterns?', Institute for Alternative Policies, February 2018.

²⁸ Energy dependence, Eurostat.

²⁹ Energy productivity, Eurostat.

³⁰ Energy intensity in Europe, European Environment Agency.

υψηλότερο κόστος παραγωγής³¹. Οι εισαγωγές καυσίμων επιβαρύνουν επίσης σημαντικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας, αντιπροσωπεύοντας, το 2019, το 22% του εμπορικού ελλείμματος. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τα αποτελέσματα του δείκτη Energy Trilemma 2021 του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ενέργειας³² σύμφωνα με τα οποία η υψηλή ενεργειακή εξάρτηση της χώρας επιβαρύνει, ταυτόχρονα, την ενεργειακή της ασφάλεια και τα επίπεδα ενεργειακής ισότητας.

4.2 Κοινωνικές επιπτώσεις: κατώτατος μισθός - εργαζόμενοι φτωχοί - υλική αποστέρηση

Από κοινωνική άποψη, η μη σύνδεση των μισθών με την εξέλιξη του πληθωρισμού αναμένεται να πλήξει πρωτίστως τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα, εξανεμίζοντας την πολύ μικρή αύξηση του κατώτατου μισθού (2%) που αποφασίστηκε για το 2022. Σημειώνεται ότι το 2021, 11 κράτη-μέλη της Ε.Ε προχώρησαν σε αυξήσεις του κατώτατου μισθού μεγαλύτερες του 3%, 6 κράτη-μέλη σε αυξήσεις που κυμαίνονται μεταξύ 1% και 3% ενώ 4 χώρες δεν προχώρησαν σε καμία αύξηση (Ελλάδα, Ισπανία, Βέλγιο, Εσθονία)³⁴.

Αξίζει να τονιστεί ότι ο πληθωρισμός αναμένεται να έχει δυσανάλογη επίπτωση σε σύγκριση με το πραγματικό της μέγεθος, γεγονός που πρέπει να αποδοθεί στις συνθήκες υλικής αποστέρησης³⁵ και επισφάλειας που βιώνει ήδη ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, βάσει πρόσφατης ανάλυσης σχετικά με την επάρκεια των εισοδημάτων νοικοκυριών και εργαζομένων ως προς την κάλυψη

³¹ [Για μια βιώσιμη, δίκαιη & ανθεκτική οικονομία στη μετα-covid19 εποχή \(III\): Η συμβολή και το μέλλον του ενεργειακού τομέα](#), Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης ΕΝΑ, Huffington Post, 2.9.2020.

³² [Greece: Energy Trilemma Index 2021](#)

³³ «[Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση](#)», Ετήσια Έκθεση 2021, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 11.6.2021.

³⁴ Vacas-Soriano, C., Aumayr-Pintar, C. (2021) “[Minimum wages rise again, but the pandemic puts a brake on their growth](#)”, Eurofound, 8.6.2021.

³⁵ Υλική στέρηση: Ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες με αποτέλεσμα να στερούνται βασικά αγαθά και υπηρεσίες.

βασικών τους αναγκών³⁶: α) η μέση μηνιαία δαπάνη των φτωχών νοικοκυριών αντιστοιχεί στο 88% του μισθού διαβίωσης³⁷ χωρίς να συνυπολογίζονται ενοίκιο ή τόκοι ενυπόθηκου δανείου, β) ο συνυπολογισμός της επιβάρυνσης από το ενοίκιο, τους τόκους ενυπόθηκου δανείου ή το κόστος συντήρησης της οικίας, ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα η μέση δαπάνη του νοικοκυριού να υπερβαίνει το επίπεδο του μισθού διαβίωσης³⁸, γ) η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό σοβαρής υλικής υστέρησης μεταξύ εργαζομένων στην Ε.Ε (11,7% το 2020), γεγονός που καταδεικνύει την έκταση του φαινομένου των «εργαζόμενων-φτωχών» και των επιπτώσεων των πολιτικών απορρύθμισης της αγοράς εργασίας συνολικότερα.

Εν ολίγοις, τυχόν παγίωση των πληθωριστικών πιέσεων αναμένεται να εξελιχθεί σε παράγοντα όξυνσης των ανισοτήτων στη βάση μιας διακριτής διαχωριστικής γραμμής που αφορά την ικανότητα των νοικοκυριών να ικανοποιήσουν -ή όχι- βασικές βιοτικές ανάγκες³⁹. Πέραν αυτού του διπόλου, είναι δεδομένο ότι η μείωση της οικονομικής προσιτότητας βασικών αγαθών θα προκαλέσει σε μετατοπίσεις τμημάτων του πληθυσμού, με νοικοκυριά να εισέρχονται στη ζώνη της «υλικής αποστέρησης» και, ταυτόχρονα, να αυξάνεται ο αριθμός ατόμων που διολισθαίνουν σε καταστάσεις «σοβαρής υλικής αποστέρησης».

³⁶ «Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων», Δελτίο 11, Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε, Σεπτέμβριος 2021.

³⁷ Ο οποίος ορίζεται ως το 60% του διάμεσου μισθού.

³⁸ Η δεύτερη μεγαλύτερη δαπάνη τόσο των φτωχών όσο και του συνόλου των νοικοκυριών είναι η καταβολή τόκων για μη ενυπόθηκα δάνεια. Σύμφωνα με έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ, το 47% των ατόμων που έχουν λάβει δάνειο από το τραπεζικό σύστημα δηλώνει ότι δανείστηκε για να καλύψει τα έξοδα διαβίωσης.

³⁹ Ενδεικτικά, μπορούν να αναφερθούν τα εξής παραδείγματα: Το 45,8% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει ότι στερείται διατροφής που περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μη φτωχών νοικοκυριών εκτιμάται σε 5,3%. Το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν οικονομική αδυναμία να έχουν ικανοποιητική θέρμανση τον χειμώνα ανέρχεται σε 17,1%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα φτωχά νοικοκυριά είναι 39,1% και για τα μη φτωχά νοικοκυριά 12,4%. Το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν επιβάρυνση από το κόστος στέγασης ανέρχεται σε 33,3%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα φτωχά νοικοκυριά είναι 83,4% και για τα μη φτωχά νοικοκυριά 22,5%. Το 43,7% των νοικοκυριών που έχουν λάβει καταναλωτικό δάνειο για αγορά αγαθών και υπηρεσιών, δηλώνει ότι δυσκολεύεται πάρα πολύ στην αποπληρωμή αυτού ή των δόσεων. Το 50,1% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει δυσκολία στην έγκαιρη πληρωμή πάγιων λογαριασμών, όπως αυτών του ηλεκτρικού ρεύματος, του νερού, του φυσικού αερίου, κ.λπ. Το 71,6% των φτωχών νοικοκυριών αναφέρει μεγάλη δυσκολία στην αντιμετώπιση των συνήθων αναγκών του με το συνολικό μηνιαίο ή εβδομαδιαίο εισόδημά του. Βλ. Σχετικά: ΕΛΣΤΑΤ: Ο μέσος Έλληνας δεν μπορεί να καλύψει αναγκαίες δαπάνες ύψους 395 ευρώ

5. Μείωση μη εξυπηρετούμενων δανείων αλλά διατήρηση της πίεσης που υφίστανται οι οφειλέτες

Η οικονομική επικαιρότητα στο πεδίο του ιδιωτικού χρέους και της υπερχρέωσης εστιάζει στη μείωση των Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (ΜΕΔ) των τραπεζών. Κεντρικό ρόλο στη μείωση των ΜΕΔ διαδραματίζει η τιτλοποίηση των δανείων και η μεταβίβασή τους στις Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ), ενώ θετικό ρόλο εκτιμάται ότι είχε και η υιοθέτηση του προγράμματος ΓΕΦΥΡΑ, σε συνδυασμό με τις αναστολές και ρυθμίσεις δανείων λόγω πανδημίας. Συγκεκριμένα, οι μεταβιβάσεις αυτές κατά το 2ο τρίμηνο του 2021 ανέρχονται, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤτΕ⁴⁰, στα 19 περίπου δισ. ευρώ. Το συνολικό χαρτοφυλάκιο των δανείων που διαχειρίζονται οι ΕΔΑΔΠ ανέρχεται πλέον σε 61,8 δισ. ευρώ τον Ιούνιο του 2021, γεγονός που αναδεικνύει τις εν λόγω εταιρίες ως βασικούς «παίκτες» στον τομέα της διαχείρισης της υπερχρέωσης. Όπως υπογραμμίζει το Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή⁴¹, αν και η διαδικασία αυτή απαλλάσσει τις τράπεζες από τα προβληματικά στοιχεία του ενεργητικού τους, δεν συμβαίνει εντούτοις το ίδιο με τους δανειολήπτες, που εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν την υποχρέωση εξυπηρέτησης των δανειακών τους υποχρεώσεων.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις φέρεται να προχωρούν σε επιθετική και μαξιμαλιστική επαναδιαπραγμάτευση των όρων και ρυθμίσεων αποπληρωμής των δανείων που έχουν αποκτήσει, ευνοούμενες από τις πρόνοιες του νέου πτωχευτικού πλαισίου⁴². Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ανάγκη πιο στενής παρακολούθησης των εξελίξεων στο πεδίο της υπερχρέωσης και ειδικότερα: α) των όρων που επιβάλλονται στους δανειολήπτες κατόπιν μεταβίβασης των δανείων τους από τις τράπεζες στις ΕΔΑΔΠ β) της εφαρμογής και των επιπτώσεων του νέου πτωχευτικού νόμου γ) της εξέλιξης του μη εξυπηρετούμενου χρέους μετά την άρση του μορατόριουμ εξυπηρέτησης χρεών που είχε θεσπιστεί λόγω πανδημίας.

⁴⁰ Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ), ΤτΕ.

⁴¹ «Έκθεση Β' Τριμήνου 2021», Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, Σεπτέμβριος 2021.

⁴² «Bullying σε οφειλέτες από τα funds των “κόκκινων” δανείων», ΣοφοκλέουςIn, 25.5.2021.

6. Νέες μορφές οικονομικού & εργασιακού δυισμού

Εξετάζοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της οικονομικής ανάκαμψης, δύο είναι οι τάσεις που φαίνεται να ξεχωρίζουν: (α) η απόκλιση μεταξύ των εισοδημάτων από εξαρτημένη εργασία και την εταιρική κερδοφορία, (β) η ενίσχυση του ενδοκλαδικού και διακλαδικού δυισμού στον επιχειρηματικό τομέα.

6.1 Απόκλιση μεταξύ κερδοφορίας και εισοδημάτων από εξαρτώμενη εργασία

Με βάση τα τελευταία τριμηνιαία στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το ΑΕΠ, η εξέλιξη των συνολικών αμοιβών εξαρτημένης εργασίας υπολείπεται αισθητά της δυναμικής που παρουσιάζουν τα εταιρικά έσοδα. Οι αμοιβές εξαρτώμενης εργασίας παρουσιάζουν αύξηση μόλις 1,6% περίπου μεταξύ του 2ου τριμήνου 2020 και του αντίστοιχου τριμήνου του 2021, σε αντίθεση με το άθροισμα του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος και του μεικτού εισοδήματος, που αυξήθηκε κατά 23,5%. Αξίζει, δε, να σημειωθεί ότι η στασιμότητα των εισοδημάτων εξαρτημένης εργασίας δεν βρίσκεται σε συμφωνία με την παρατηρούμενη αποκλιμάκωση της ανεργίας, γεγονός που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Αν και οι συνθήκες είναι ακόμα πρώιμες για να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον αν οι αποκλίσεις αυτές έχουν συγκυριακό ή μόνιμο χαρακτήρα, το εν λόγω ζήτημα χρήζει εντούτοις παρακολούθησης με στόχο την αποφυγή ανισορροπιών που δεν συνάδουν με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και με τον στόχο μείωσης των ανισοτήτων και που εγκυμονούν ταυτόχρονα τον κίνδυνο να ζημιώσουν την ίδια την οικονομική ανάκαμψη.

Συνολικά, η εξέλιξη της ανισότητας με βάση το δείκτη gini κατά την προηγούμενη δεκαετία διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους. Η ανισότητα αυξήθηκε δραματικά τα τρία πρώτα έτη (2010-2012) της κρίσης. Στη συνέχεια διατηρήθηκε σε αρκετά υψηλό επίπεδο για μία περίπου πενταετία (2012-2014) και κορυφώθηκε στο 34,5 το 2014. Ακολούθησε στη συνέχεια μια πορεία ραγδαίας αποκλιμάκωσης την περίοδο 2015-2019⁴³.

⁴³ Κοινωνική πολιτική & κοινωνικοί δείκτες 2015-2019, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών, 2020

6.2 Επιχειρηματικός τομέας: αντιφάσεις και μεγέθυνση των φαινομένων οικονομικού δυισμού

Οι εξελίξεις στην οικονομία και στον τομέα των επιχειρηματικών προσδοκιών φαίνεται να επιβεβαιώνουν έναν αυξανόμενο δυισμό της εγχώριας επιχειρηματικής βάσης και τις αυξανόμενες αντιθέσεις, λόγω πανδημίας, μεταξύ μεγάλων και μικρών/ατομικών επιχειρήσεων, μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν σε αναπτυσσόμενους κλάδους και σε πιο παραδοσιακούς κλάδους και μεταξύ των επιχειρήσεων με προνομιακή θέση στην ψηφιακή οικονομία και αυτών που αδυνατούν να συμμετάσχουν ικανοποιητικά σε αυτή.

Τα παραπάνω έχουν αποτυπωθεί στην έννοια της ανάκαμψης σε «Κ» (k-shaped recovery⁴⁴), που εκδηλώνεται μέσω επίμονων κλαδικών αποκλίσεων και διαρθρωτικών ανακατατάξεων κατά τη φάση της οικονομικής ανάκαμψης με σημαντικές επιπτώσεις στις ανισότητες, στη μακροχρόνια ανεργία και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εργασίας λόγω των ταχύτατων αλλαγών και νέων μορφών ανισοτήτων/αποκλεισμών που προκαλεί παράλληλα η υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών στο σύνολο της οικονομίας (αυτοματοποίηση, τεχνητή νοημοσύνη, Διαδίκτυο των Πραγμάτων, κ.λπ.).

Όπως προαναφέρθηκε, η αύξηση το ΑΕΠ κατά το 2ο τρίμηνο του 2021 χαρακτηρίζεται από τη σημαντική ενίσχυση της ακαθάριστης κερδοφορίας στο σύνολο του επιχειρηματικού τομέα⁴⁵. Συγκεκριμένα, το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα⁴⁶ και μεικτό εισόδημα⁴⁷ αυξήθηκε κατά 23,5% σε ετήσια βάση. Το άθροισμα των δύο δεικτών ανέρχεται σε 53%, ήτοι το υψηλότερο σημείο από το 4ο τρίμηνο του 2013, με το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα να ανέρχεται στο 31% του ΑΕΠ και το μεικτό εισόδημα στο 22%. Εντούτοις, εκτιμάται ότι η αύξηση της εταιρικής κερδοφορίας λαμβάνει χώρα σαφώς νωρίτερα και με επίσης πολύ υψηλότερο ρυθμό σε σύγκριση με το εισόδημα των ατομικών επιχειρήσεων και των αυτοαπασχολούμενων. Το γεγονός αυτό συνάδει με την εκτίμηση ότι μεγάλο

⁴⁴ [Long-Term Impacts of the COVID-19 K-Shaped Recovery](#)

⁴⁵ Εθνική Τράπεζα, ό.π.

⁴⁶ [Gross operating surplus](#)

⁴⁷ [Gross mixed income](#)

μερίδιο της αυτοαπασχόλησης στην Ελλάδα αφορά σε συχνά καλυμμένες σχέσεις εξαρτημένης εργασίας χαμηλού κόστους για τους εργοδότες⁴⁸.

Τα παραπάνω δεδομένα συγκλίνουν επίσης με ευρήματα ερευνών που αναδεικνύουν τη μεγάλη ετερογένεια που χαρακτηρίζει την κατάσταση και τις τρέχουσες επιδόσεις των επιχειρήσεων. Από τη μία, οι εισηγμένες εταιρείες παρουσιάζουν βελτιωμένες επιδόσεις ακόμα και σε σύγκριση με το 2019 (+15,9% στα λειτουργικά κέρδη σε σύγκριση με το α' Εξάμηνο του 2019). Από την άλλη, ένα σημαντικό τμήμα μικρών επιχειρήσεων αντιμετωπίζει μια κατάσταση χαμηλής έως ανύπαρκτης ρευστότητας και προβλήματα υπερχρέωσης με κίνδυνο τη διακοπή των εργασιών τους. Ενδεικτικά, πρόσφατη έρευνα του Ινστιτούτου Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ) φέρνει στο φως τα ακόλουθα ευρήματα: α) 4 στις 10 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις έχουν ταμειακά διαθέσιμα το πολύ για έναν μήνα, χαρακτηρίζοντας το ζήτημα της ρευστότητας ως το σημαντικότερο πρόβλημα των επιχειρήσεων, β) 1 στις 5 επιχειρήσεις (21,4 %) δεν έχει καθόλου ταμειακά διαθέσιμα, ενώ για επίσης 1 στις 5 επιχειρήσεις (21%) τα ταμειακά διαθέσιμα επαρκούν το πολύ για έναν μήνα, γ) το 36,7% των επιχειρήσεων εκφράζουν φόβο για ενδεχόμενη διακοπή της δραστηριότητάς τους το επόμενο διάστημα, δ) σχεδόν 1 στις 4 επιχειρήσεις δήλωσε το α' εξάμηνο του 2021 ότι αύξησε τις τιμές της, ε) το 25,5% των επιχειρήσεων με τραπεζικά δάνεια δηλώνει ότι έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς τράπεζες.

Ανακεφαλαιώνοντας, τα αντιφατικά στοιχεία για την αύξηση της εταιρικής κερδοφορίας από τη μία και τα προβλήματα που υφίσταται μεγάλος αριθμός μικρών επιχειρήσεων από την άλλη, υποδεικνύουν έναν αυξανόμενο δυισμό της εγχώριας επιχειρηματικής βάσης:

⁴⁸ «Μελέτη των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στα εισοδήματα και τις συνθήκες διαβίωσης των μικρών επιχειρηματιών και αυτοαπασχολούμενων: νέες μορφές ανισοτήτων, κίνδυνος φτώχειας και ο ρόλος του κοινωνικού κράτους», ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021.

⁴⁹ Εισηγμένες, η μεγάλη επιστροφή - Νίκησαν ακόμη και τα ρεκόρ του 2019!

⁵⁰ «Εξαμηνιαία αποτύπωση οικονομικού κλίματος στις μικρές επιχειρήσεις - Ιούλιος 2021», ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ, 9.9.2021.

- **Δυσισμό με βάση το μέγεθος της επιχείρησης.** Η τελευταία Έκθεση Ενισχυμένης Εποπτείας της Ελλάδας⁵² αναγνωρίζει, χαρακτηριστικά, ότι το κόστος χρηματοδότησης εταιρικών σχημάτων κυμαίνεται σε ιστορικά χαμηλά, σε αντίθεση με το κόστος για τις ατομικές επιχειρήσεις, που είναι αισθητά υψηλότερο. Οι μεγάλες εταιρείες, σημειώνεται επιπρόσθετα, είχαν τη δυνατότητα να αντλήσουν χρηματοδότηση με ευνοϊκούς όρους μέσω της έκδοσης εταιρικών ομολόγων.
- **Μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν** σε αναπτυσσόμενες δραστηριότητες (ενέργεια, ψηφιακή οικονομία, υποδομές, υπηρεσίες υγείας) και των πιο παραδοσιακών τομέων της οικονομίας (εμπόριο, εστίαση, τουρισμός, πολιτισμός). Η δυναμική αυτή επιβεβαιώνεται από τη σύγκριση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας κατά κλάδο, με τους αναπτυσσόμενους κλάδους⁵³ να έχουν υπερβεί τα επίπεδα του 2ου τριμήνου 2019 σε αντίθεση με τις εμπορικές και τουριστικές επιχειρήσεις που υπολείπονται αισθητά των σχετικών επιπέδων⁵⁴.
- **Των επιχειρήσεων με προνομιακή θέση** στην ψηφιακή οικονομία και αυτών που αδυνατούν να συμμετάσχουν ή να συμμετάσχουν με ικανοποιητικούς όρους σε αυτή.

Τα παραπάνω αναδεικνύουν συνεπώς τη σημασία μιας πιο συστηματικής παρακολούθησης και ανάδειξης των δομικών μεταβολών που λαμβάνουν χώρα στην επιχειρηματική σφαίρα, καθώς και των κλαδικών και ενδοκλαδικών αναδιαρθρώσεων και ανακατατάξεων που έχει δρομολογήσει η πανδημική κρίση.

⁵² [“Enhanced Surveillance Report”](#), Greece, September 2021, Institutional Paper 159, September 2021.

⁵³ Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, εξυγίανση» και «Κατασκευές».

⁵⁴ [Τριμηνιαίο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν - Προσέγγιση παραγωγής, Αλυσωτοί δείκτες όγκου έτους αναφοράς 2015 \(1ο Τρίμηνο 1995 - 2ο Τρίμηνο 2021\)](#)

7. Αντί επιλόγου: κίνδυνοι & προκλήσεις της επόμενης ημέρας

Ανεξάρτητα από την ένταση της ανάκαμψης των επόμενων ετών, καταγράφεται σήμερα μια σειρά από δεδομένα και τάσεις που ενέχουν τον κίνδυνο ο διαφαινόμενος νέος αναπτυξιακός κύκλος της ελληνικής οικονομίας να χαρακτηριστεί από διεύρυνση των ανισοτήτων και ασύμμετρες συνολικότερα καταστάσεις⁵⁵. Μεταξύ αυτών των αντιθέσεων, ξεχωρίζουν:

- **Η μη σύνδεση των μισθών** με την εξέλιξη του πληθωρισμού, και της κερδοφορίας συνολικότερα, και η επιμονή σε πολιτικές απορρύθμισης της αγοράς εργασίας ως κατεξοχήν διαύλου ενίσχυσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων με στόχο και την μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών
- **Ο αυξανόμενος ενδοκλαδικός και διακλαδικός δυισμός** στον επιχειρηματικό τομέα και ο διαφαινόμενος κίνδυνος άνισης διάχυσης του οφέλους από το Ταμείο Ανάκαμψης & Ανθεκτικότητας κυρίως προς τις ΜμΕ
- **Ο κίνδυνος να μην επιβεβαιωθεί** το σενάριο υψηλής και συνεχούς μεγέθυνσης του ΜΠΔΣ 2022-2025, με αποτέλεσμα η δημοσιονομική προσαρμογή να οδηγήσει -λόγω της έκτασης των τρεχουσών δημοσιονομικών ανισορροπιών- σε έναν νέο κύκλο λιτότητας και διαρθρωτικών αλλαγών, που θα θίξουν περαιτέρω την αναδιανεμητική, επενδυτική και αναπτυξιακή πολιτική του κράτους.

Τέλος, είναι επίσης σαφές, όπως έχει επισημανθεί επανειλημμένα από κορυφαίους ερευνητές και διεθνείς οργανισμούς, ότι η χρήση του ΑΕΠ και της τριμηνιαίας μεγέθυνσής του ως αποκλειστικού δείκτη για τη μέτρηση της ευημερίας και της κοινωνικής προόδου αδυνατεί να αναδείξει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και κρίσιμες διαστάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας που καθορίζουν την κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητά της⁵⁶. Στην παρούσα

⁵⁵ Ισχυρή ανάκαμψη χωρίς εφθυσασμό, Θ. Μητράκος, Money Review, 4.10.2021.

⁵⁶ “Notre croyance dans la capacité du progrès technologique à nous sauver constitue un obstacle radical à la reconstruction d’une économie plus sobre”, Entretien avec Dominique Meda, Revue internationale et stratégique 2021/3 N° 123.

φάση, η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, δεν συνιστά από μόνη της ικανή συνθήκη για τη διασφάλιση της ισόρροπης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής⁵⁷.

Η αξιοποίηση πιο ολοκληρωμένων προσεγγίσεων εκτιμάται ότι θα είχε προειδοποιήσει έγκαιρα τους υπεύθυνους πολιτικής για τις διάφορες ανισοροπίες που οδήγησαν στην εκδήλωση της δομικής κρίσης του 2008/2009, επιτρέποντας στη συνέχεια μια καλύτερη στόχευση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και μια πιο δίκαιη διαχείριση των επιπτώσεών της. Συνολικά, η μεγέθυνση μπορεί να λαμβάνει χώρα σε συνθήκες υποχώρησης των κοινωνικών δεικτών (βλ. «άνεργη ανάκαμψη», οικονομική μεγέθυνση με μείωση των εισοδημάτων της εργασίας ή καταστροφή του περιβάλλοντος). Η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής προόδου δεν μπορεί συνεπώς να θεωρείται δεδομένη, ούτε να εικάζεται ότι ακολουθεί μία μόνο κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική πρόοδος έπεται της οικονομικής μεγέθυνσης.

Η καλύτερη αξιοποίηση του ΑΕΠ επιτάσσει συνεπώς την ένταξή του σε ένα συνολικό πλαίσιο δεικτών, ικανών να καταγράψουν τις σύνθετες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ ΑΕΠ και κοινωνικής προόδου. Θεωρητικά, το επεισόδιο της πανδημικής κρίσης θα μπορούσε να αποτελέσει μια ιστορική ευκαιρία για την αναθεώρηση των εργαλείων και πολιτικών για την ανάπτυξη. Τα πρώτα δείγματα γραφής δυστυχώς φαίνεται να επιβεβαιώνουν όχι μόνο μια επιστροφή σε μια business-as-usual συνθήκη -σε επίπεδο εργαλείων και δεικτών- αλλά και την επαναφορά προσεγγίσεων και πολιτικών που συντείνουν στην εμβάθυνση των εισοδηματικών και κοινωνικών ανισοτήτων και στην επανεμφάνιση ανησυχητικών οικονομικών ανισοροπιών, λίγα μόλις έτη μετά την ολοκλήρωση μιας εξαιρετικά επώδυνης για την χώρα οικονομικής κρίσης και δημοσιονομικής προσαρμογής.

⁵⁷ Μητράκος, ό.π.

⁵⁸ Από την οικονομική μεγέθυνση στη βιωσιμότητα & την ευημερία, Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης ΕΝΑ, Οκτώβριος 2019.

8. Βασικές Πηγές

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩΝ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

- «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2022-2025», Υπουργείο Οικονομικών, Ιούνιος 2021.
- «Έκθεση Β' Τριμήνου 2021», Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, Σεπτέμβριος 2021.
- «Γνώμη του Ελληνικού Δημοσιονομικού Συμβουλίου επί των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών προβλέψεων του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ) 2022-2025», Ελληνικό Δημοσιονομικό Συμβούλιο, 16.6.2021
- «Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας», Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων, ΚΕΠΕ, Δελτίο Τύπου, 30.9.2021.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

- «Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων», Δελτίο 11, Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε., Σεπτέμβριος 2021.
- «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», Ετήσια Έκθεση 2021, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 11.6.2021.
- «Εξαμηνιαία αποτύπωση οικονομικού κλίματος στις μικρές επιχειρήσεις - Ιούλιος 2021», ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ, 9.9.2021.
- «Μελέτη των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στα εισοδήματα και τις συνθήκες διαβίωσης των μικρών επιχειρηματιών και αυτοαπασχολουμένων: νέες μορφές ανισοτήτων, κίνδυνος φτώχειας και ο ρόλος του κοινωνικού κράτους», ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ & ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

- «Ανάκαμψη τύπου V με ανοδική αναθεώρηση της εκτίμησης για αύξηση του ΑΕΠ το 2021 στο 7,5%», Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης, Εθνική Τράπεζα, Σεπτέμβριος 2021.
- «Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων», 10.9.2021, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, Alpha Bank.
- «Υψηλότερο σε σχέση με τα προ πανδημίας επίπεδα το πραγματικό ΑΕΠ στην Ελλάδα», Eurobank Research, 7 Ημέρες Οικονομία, 17 Σεπτεμβρίου 2021, Τεύχος 388.
- «Διόρθωση του δείκτη οικονομικού κλίματος τον Σεπτέμβριο 2021», Eurobank Research, 7 Ημέρες Οικονομία, 8 Οκτωβρίου 2021, Τεύχος 391.
- «Αύξηση των εξαγωγών εμπορευμάτων, αλλά και διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος στο 8μηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2021», Eurobank Research, 7 Ημέρες Οικονομία, 15 Οκτωβρίου 2021, Τεύχος 392.
- “World Economic Outlook”, IMF, October 2021.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

- “Enhanced Surveillance Report”, Greece, September 2021, Institutional Paper 159, September 2021.
- “Economic policy coordination in 2021: overcoming COVID-19, supporting the recovery and modernising our economy”, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and The European Investment Bank, Brussels, 2.6.2021, COM(2021) 500 final.
- “Alert Mechanism Report 2021”, European Commission, 18.11.2020, COM(2020) 745 final.
- Vacas-Soriano, C., Aumayr-Pintar, C. (2021) “Minimum wages rise again, but the pandemic puts a brake on their growth”, Eurofound, 8.6.2021.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

